

20th Annual LNI Lakota Language Bowl

▶ PLATINUM ANNIVERSARY ◀

December 18th & 19th 2019 Rushmore Plaza Civic Center

Lakota Speed Vocabulary Study Packet

Addressing Relatives – Čhékičhiyapi

	<u>Male's Term</u>	<u>Female's Term</u>
paternal grandfather	ṭḥuŋkášila	ṭḥuŋkášila
maternal grandfather	kaká / lalá	kaká / lalá
maternal grandmother	uŋčí	uŋčí
paternal grandmother	ḳḥúŋši	ḳḥúŋši
father	até	até
mother	iná	iná
uncle	lekší / até (if father's brother)	lekší
aunt	ṭḥuŋwíŋ	ṭḥuŋwíŋ / iná (if mother's sister)
older brother	čhiyé	thibló
younger brother	misúŋ / misúŋkala	misúŋ / misúŋkala
older sister	ṭḥaŋké	čhuwé
younger sister	ṭḥaŋkší	miṭḥaŋkala
male cousin	ṭḥaŋhájši	šič'éši
female cousin	haŋkáši	čép̣ḥaŋši
son	čhiŋkší / čhíŋkš	čhiŋkší / čhíŋkš
daughter	čhuŋkší / čhúŋkš	čhuŋkší / čhúŋkš
nephew	ṭḥuŋšká	ṭḥošká
niece	ṭḥuŋžáj	ṭḥožáj
grandchild	ṭḥakóža	ṭḥakóža
father-in-law	ṭḥuŋkáši	ṭḥuŋkáši
mother-in-law	uŋčíši	uŋčíši
son-in-law	wičháwoha / ṭḥakóš	wičháwoha / ṭḥakóš
daughter-in-law	wiwóha / ṭḥakóš	wiwóha / ṭḥakóš
brother-in-law	ṭḥaŋháj	šič'é
sister-in-law	haŋká	sčép̣ḥaŋ
in-laws (general)	omáwaheṭḥuŋ	omáwaheṭḥuŋ

Opposites

good – wašté
slow – ħ'anghí
long/tall – hángskA
hot (object) – kǎtA
fat – čhépA
wet – spáyA
many – óta
young – thěčča
sick – khúžA

bad – šíčA
fast – lúzahAŋ / oħ'áŋkħo
short – ptéčela
cold (object) – sní
skinny – thámáheča
dry – púza
few – čónala
old – káŋ
well – zaŋní

Numbers – Iyáwapi

1 – wáŋčí (used in counting)/waŋží (in sentences)
2 – núŋpa
3 – yámni
4 – tópa
5 – záptaŋ

6 – šákpe
7 – šakówiŋ
8 – šaglóğaŋ
9 – napčíyũŋka
10 – wikčémna

11 – aké waŋží
12 – aké núŋpa
13 – aké yámni
14 – aké tópa
15 – aké záptaŋ

16 – aké šákpe
17 – aké šakówiŋ
18 – aké šaglóğaŋ
19 – aké napčíyũŋka

20 – wikčémna núŋpa
30 – wikčémna yámni
40 – wikčémna tópa
50 – wikčémna záptaŋ

60 – wikčémna šákpe
70 – wikčémna šakówiŋ
80 – wikčémna šaglóğaŋ
90 – wikčémna napčíyũŋka

100 – opáwiŋğe

1000 – kħoktá / kħoktópawiwŋğe

22 – wikčémna núŋpa sáŋm núŋpa
38 – wikčémna yámni sáŋm šaglóğaŋ
45 – wikčémna tópa sáŋm záptaŋ
53 – wikčémna záptaŋ sáŋm yámni
61 – wikčémna šákpe sáŋm waŋží
77 – wikčémna šakówiŋ sáŋm šakówiŋ
128 – opáwiŋğe waŋží sáŋm wikčémna núŋpa sáŋm šaglóğaŋ
349 – opáwiŋğe yámni sáŋm wikčémna tópa sáŋm napčíyũŋka

Environmental Terms

hill – pahá
mountain – ěé
Rocky Mountains – ěeská
Bighorn Mountains – ěeyúškiška
in the mountains / out in the country – ěeyáta
toward the hills – ěeyátakiya
prairie, plains – obláye / makĥóblaye
badlands – makĥóšiča
valley, canyon – ósmaka / wakĥóglá
forest – čhúŋšoke / čhúŋwaŋča
tree branch – alétka / čhaŋáletka
rotten wood – čhaŋpúŋpuŋ
lake – blé
pond – bléla
marsh, swamp – pteĝá
well or spring water – mniówe / wiwíla
rapid water – mničáluza
a man-made dam – mninátĥake
waterfalls – mni-íyoĥaĥa
the ocean – mniówaŋča
a bay or gulf – mniówaŋča okáĥmiŋ
Missouri River – Mnišóše
a flood – mnitáŋ / mniĥíyaye
hills and canyons, rough land – oškíške / ěéóškiške
a ditch or hollow place – oškókpa
meadow by the bend of a creek or river – okáĥmi
brush, bushes – čhaŋĥáka / čhaŋpámna
tree fungus, mushrooms – čhaŋnákpa
will-o'-the-wisp – pĥéta yuhála
algae – mniwáthičoĝa / mnítĥola
pollution – oníya yušíčapi
global warming – makĥásitomniyaŋ okĥál áye
ghost spittle (on plants) – wanáĝi tĥášóše
sunrise – wí hinápĥe
sunset – wí mahél iyáyA / wímahíyayA
rays of the sun streaming upwards before sunrise – iyówatA / wiíyowata
sun dogs (reflections of colored light on either side of the sun in cold weather) – wiáčĥeič'ithi
shadows on the ground caused by the passage of clouds – maĥpíyohaŋzizi

Ceremonial / Traditional Terms

Great Spirit / Creator – Wakháŋ Tháhka	Grandfather – Thŋŋkášila
sacred – wakháŋ	pipe song – čhaŋnúŋpa olówaŋ
people/nation – oyáte	four winds – thátúye tópa
smudge – azílyA	rock / stone – íŋyaŋ
peace – wólakhóta	to dream – iháŋbla / wíhaŋbla
star – wičháŋpi	altar – owáŋka wakháŋ / hóčhoka
universe – makhásitómniyaŋ	morning star – áŋpo wičháŋpi
steam oneself – ap’óič’iyA	feather – wíyaka
Grandmother Earth – Unčí Makhá	life – wičhóni
drum – čháŋčheğa	sacred tree – čhaŋwákhaŋ
medicine wheel – čhaŋgléška	tobacco – canlí
tobacco ties – čhaŋlí wapháhtA	pipe – čhaŋnúŋpa
dried pounded meat – wakápphaŋ	sun/moon – wí
common man – ikčé wičháša	shadow/spirit – naǵí / wanáǵi
water – mní	All my relations – Mitákuye Oyás’iŋ
trill / calling of the spirit – uŋháŋičala hot’húŋpi	pray – wačhékiya
White Buffalo Calf Maiden – Pté Sáŋ Wíŋ	pray to – čhékiya
dried meat w/cherries & pemmican – wasná	prayer – wóčhekiye
health – wičhózani	giving thanks – wóphila
vision – wóihayble	the Northern Lights – maŋpíya tháŋíŋ
long ago – eháŋni / eháŋk’ehaŋ	the Big Dipper – wičákhiyuhapi
Milky Way – wanáǵi tháčháŋku	shooting star – wakháŋ woŋpÁ

Trees and Medicinal Herbs

tree – čháŋ	mint – čheyáka
sage – pžeží hóta	sweetgrass – wačháŋğa
cedar – haŋté	red willow bark – čhaŋšáša
bitter root – siŋkphe thawóyute	cactus – uŋkčéla pŋephe
chokecherries – čhaŋphá	yucca – huphestola
buffaloberries – maštíŋčaphute	coneflower – ičáhpe hú / úŋglakčapi
ash tree – pséhtíŋ	cottonwood – wáǵačhaŋ / čhaŋyáh’u
box elder tree – čhaŋsúška	elm tree – p’é čháŋ
willow tree – čhoŋwáŋžiča	pine tree – wazí, wazí čhaŋ
root – húte / hutkháŋ	stem – hútela

Nature Words

star – wičháŋpi
fire – pǎéta
grass – pǎeží

water – mní
earth – makhá
rainbow – wígmunke

Terms of Endearment

compassion – wówaunšila
I like you – waštéčhilake
I cherish you – thečíhíla
I have compassion for you – úŋšičhila / úŋšičhilake

I love you – iyótančhila
I respect you – čhiyúonihan
to kiss – íputǎakA

Body Movements

crawl – slohÁŋ
run – íŋyanǎkA
push – patítan
kneel – čhanǎkpé makǎhagle / pǎmahagle
stretch – iglúzičA
tickle – yuš'íŋš'ing
hurry – ináŋni
point – épazo

walk – máni
jump – psíčA
pull – yutítan
dance – wačí
jump up – wanǎkáyeič'iyA
jump over – apsíčA
play – škátA

Senses

to hear – naǎ'úŋ
to smell – ómna
to talk – wóglakA

to touch – épáthan
to see – wanǎyanǎkA

People – Oyáte

doctor – pǎežúta wičháša
president – thunǎkášilayapi
lawyer – wákhiya wičháša
door man – thiyópa awáŋyanǎka
tribal councilman – pǎhóǎ wičháša / omníčiye wičháša
tribal councilwoman – pǎhóǎ wíŋyan /
omníčiye wíŋyan
carpenter – thiáphiya
family – thiwáhe
first-born – thókáphǎ
male to male friend – kǎholá

mayor – wičhóthi ithánǎčan
principal – owáyawa ithánǎčan
attorney general – wákhiya ithánǎčan
tribal chairman – oyáte ithánǎčan
janitor – thiyúžaža wičháša
police person – čhanǎksáyuha / akíčhita /
wawóyuspa
pharmacist – pǎežúta wičhák'u
extended family – thiyóšpaye
medicine man – waphíya wičháša
female to female friend – máške

Foods – Wóyute

bread – aǵúyapi
butter – asáŋpi wígli
coffee – wakǵhálapi / pǵežúta sápa
potatoes – bló
tomatoes – uŋžǵŋžǵŋtka
pudding – wóžapi
tripe – thániǵa
sugar – čhaŋháŋpi
oranges – tháspáŋ zǵ
dried meat – pápa
soup – waháŋpi
wild plums – kháŋta
candy – čhaŋháŋpšaša / čhaŋmskúya
frybread – wígli uŋ káǵapi
carrots – pǵhaŋǵǵ zizǵ
onions – pšǵŋ
cake aǵúyapi skúyela
beets – pǵhaŋǵǵ šasaá
cheese – asáŋpi sutá
cucumbers – kunjúŋ
mustard – wícahiyutapi zǵ
pancakes – aǵúyapi zizǵpela
rolls – aǵúyapi pagmúŋpi
corn with husks on – wahúwapa
grapefruit – tháspáŋ zǵ tháŋka
hot dogs – thášúpa
prunes – kháŋta sápa

eggs – wítka
meat – thaló
salt – mniskúya
pepper – yamnúmnuǵapi
leftover food – wathéča
lard/shortening – wígli
corn – wagmíza
bacon – wašǵŋ
apple – tháspáŋ
fruits – waskúyeča
dried corn – waštúŋkala
turnips – thǵŋpsila
chokecherries – chaŋphá
gum – čhaŋšǵŋ
bananas – zǵškopa
squash – wagmú
rice – psǵŋ
grapes – čhuŋwíyapehe
ketchup – wícahiyutapi šá
milk – asáŋpi
flour – aǵúyapi blú
tea – waǵpé khalyápi
pies – tháspáŋ opémnipi
watermelon – špáŋ šni yútapi
bread crust – aǵúyapi sáka
lemon – tháspáŋ zǵ pǵá

Cooking & Eating Words

fork – wíčhapǵe
spoon – čhiŋšká
knife – míla
hungry – ločhǵŋ

cooking – lol'íh'arŋ
butcher knife – míla kaš'ǵŋ
cup – wíyatke
eat – wótA

to cook – wóhArŋ
plate – wakšǵíča
pot – čhéǵa
taste – iyúthA

Medicine – Pǵežúta

band-aid – háŋ wíyaskabye
salve – háŋ isláye
pills – pǵežúta gmigméla

cough medicine – hoǵpápi pǵežúta
Aspirin/Tylenol – natá yazáŋpi pǵežúta

Days of the Week

Monday – Anpétu Tǎhokáhe

Tuesday – Anpétu Núnpa

Wednesday – Anpétu Yámni

Thursday – Anpétu Tópa

Friday – Anpétu Záptaŋ

Saturday – Owánka Yužázapi / Anpétu Šákpe

Sunday – Anpétu Wakǎŋ / Anpétu Šakówiŋ

Four Seasons

fall – ptanyétu

spring – wétu

winter – waníyetu

summer – blokétu

Cardinal Directions

west – wiyóǎpeyata

north – wazíyata

east – wiyóhiyanpata

south – itókağata

towards above – waŋkátakiya

to the Earth – makǎtakiya

Lakota Values

generosity – wačhántognáka

wisdom – wóksape

bravery – wóohitika

honor – wóyuonihay

Stages of Life

baby – hokšíčala

boy – hokšíla

teen boy – kǎoškalaka

man – wičháša

elderly man – wičháččala

child / children – wakǎnyeža

girl – wičhíŋčala

teen girl – wikǎoškalaka

woman – wíŋyan

elderly woman – winúččala

Seven Sacred Rites of the Lakota

Sundance – Wi Wányang Wačhípi

Vision Quest – Hanbléčheya

Keeping the Soul – Naǎí Gluhápi

Becoming a Woman – Isnáthi Awíčhalowapi

Throwing of the Ball – Tǎpa Waŋkál Yeyápi / Tǎpa Kaǎól Iyeyápi

Sweat/Purification – Inípi / Iníkağapi

Making of Relatives – Huŋkáyapi

Emotions – Čhaŋté Yuškánškanpi

happy – iyókphi / čhaŋtéwašte	angry – čhaŋzéka
proud – ítan	sad – iyókšičA / čhaŋtéšičA
surprised – ithúŋpħA	trembling – čhaŋčháj
fearful – wakħókphA	stubborn, not listening – wanáh’uŋ šni
disrespectful – waóhola šni	respectful – waóhola
shy – wíšteča, sču	ornery / poorly behaved – oħ’áj šičA
hate, hold a grudge against – oyúsinjka	laugh out loud – ihát’A
cry – čhéyA	pout – wačhíŋkħo
yawn – iyóya	despise – wahtéla šni
disobedient – wánaŋoptaŋ šni	doubt something/someone – čhet’úŋgla
drowsy – ħwá	deceive – gnaýÁŋ
skeptical – wačhét’uŋgla	fatigued – t’at’á
frustrated – kħáŋt’A	giggle – naħmá ihát’A
weary, tired out – watúkħa	naughty/unruly/act crazy – witkótkoka
nervous – nihíŋčiyA	frightened / shocked – yuš’íŋyaya
excited – iyúškiŋ	afraid of something – kħokípħA
tired – yuğó	mourn – wašígla

Clothing – Hayápi

hat – waphóštaŋ	shirt/jacket – ógle
pants – uŋzóŋe	shoes – háŋpa
socks – huŋyákħuŋ	belt – iphíyaka
boots – čhánhanpa háŋska / iškáhu háŋska	gloves – napíŋkpa
handkerchief – pħaħlípakhinŋte	cowboy hat – waphóštaŋ tháŋka / pteóle waphóštaŋ
straw hat – psá waphóštaŋ	

Months

January	Wiótheħika Wí	Moon of Hard Times
February	Čhaŋ-nápħopa Wí	Moon of Popping Trees
March	Ištá Wičháyazaŋ Wí	Moon of Snow Blindness
April	Pħeží Thó Wí	Moon of Green Grass
May	Čhaŋwápe Thó Wí	Moon of Green Leaves
June	Wípazuŋkħa Wašte Wí	Moon of Good Juneberries
July	Čhaŋpħá Šá Wí	Moon of Red Cherries
August	Wasúthūŋ Wí	Moon of Ripening/Harvest
September	Čhaŋwápe Ġí Wí	Moon of Colored Leaves
October	Čhaŋwápe Kasná Wí	Moon of Falling Leaves
November	Waníyetu Wí	Moon of Starting Winter
December	Waníčhokaŋ Wí	Moon of Mid-winter

Domestic Animals – Waníyanpi

cat – igmú
colt – šunjkčhíŋčala
chickens – khokhóyaǎ'angla
turkey – zizíčha
dog – šúŋka
sheep – tháhčášunjkala
pig – khukhúše

calf – ptehíŋčala
cattle – ptegléška
goat – tháthókala
turkey (male) – wagléksun
donkey – šúŋšunla
horse – šúŋkawakǎŋ
mouse – ithúŋkala

Insects – Wablúška

dragonfly – thuswéčha
firefly – wanyéča
grasshopper – gnugnúška
spider – iktómi
ant – thážúška
bug – wablúška
mosquito – čhapǎŋka
flea – hála
lice – héya

cricket – thiyóšlola
fly – thehmúŋǵa
gnats – tháŋničala
worm – waglúla
bedbug – hálablaská
butterfly/moth – kimímela
horsefly – thátháwablúška
tick – thaskákpa
nits – híŋtkala

Wild Animals – Wamákhaskan

hawk – čhetáŋ
prairie dog – pispíza
skunk – maká
mountain lion – igmú tháŋka
weasel – ithúŋkasaj
otter – ptáŋ
fox – šunǵíla
deer – tháhčha
elk – heháka
badger – hóká
eagle – wanblí
beaver – čhápa
mink – ikhúsanla
muskrat – sinkphé / sinkphéla
rabbit – maštíŋčala
turtle – khéya
duck – maǵáksiča
swan – maǵáska

buffalo bull – thátháŋka
buffalo cow – ptewíŋyela
raccoon – wichítegleǵa
wolf – šunǵmánitu tháŋka
grizzly bear – mathó tháŋka/hóta
snake – zuzéča
coyote – šunǵmánitu
bear – mathó
doe – tháhčha wíŋyela
porcupine – pǎhíŋ
bird – zíŋtkála
fish – hoǵáŋ
gopher – thášnáheča
bald eagle – anúŋkhásaj
antelope – niǵé sáŋla / ikpí sáŋ
goose – maǵá tháŋka / maǵá šápa
painted turtle – pǎtká šá
owl – hígháŋ

Weather

cold – osní	below zero cold – osní šíča
sunshine – maště	sunny weather – maštešte
bad weather – ošíčeča	good weather – owáštečakA
hot weather – okhátA	muggy/humid – olúluta
rain – maǵážu	sprinkle – mni š'éš'e
thunder – wakínyan hotǵúŋpi	lightning – wakínyan tuŋwáŋpi
steady rain – mniwózan	wind – tǵaté
windy – tǵatéte	snow – wá
snowing – wá hiǵhé	fog/mist – p'ó
whirlwind – wamníomni	strong wind – tǵaté tǵáŋka
clouds – maǵpíya	drifting clouds – maǵpíya kaǵwóke
hail – wasú	hailstorm – wasú hiǵhé
morning dew – čhú	morning dew and cold – čhusní
frost – ħeyúŋka	snow flurries – ičámna
blizzard – iwóblu	deep snow – wašmé
drizzle – swuyéla hiǵhé	flood – mni-híyaye
ice breaking in river – čháǵa onážužu	ice – čháǵa
muddy – ħliǵlílá	slippery – šlušlúte
moonlight – haŋwíyaŋpa	sleet – waǵ'éča
moon – haŋhépi wí	deep water – mni šmé
return of thunder beings/storm – wakínyan aglí	sun – wí

Time

night / last night – haŋhépi	tonight – haŋhépi kiŋ
tomorrow – híjhaŋni kiŋ	today – lé aŋpétu kiŋ / aŋpétu kiŋ lé
morning / this morning – híjhaŋni	yesterday – ħtálehaŋ

Money Terms – Mázaska

money – mázaska	coins – kašpápi
penny – mázaša waŋží / mázašala	nickel – kašpápi okhíse
dime – kašpápi waŋží	quarter – kǵaŋǵí waŋží / šókela
half dollar – mázaska okhíse	one dollar – mázaska waŋží
bills – mniǵúha mázaska / gnašká há	change – yušpúšpupi

head - natá
eye - išťá
cheek - tšaphúŋ
teeth - hí
lips - ihá
chin - ikhú
hair - pšehíŋ
nostril - pšóŋe
braids - osúŋ
brains - nasúla
skull - natáhu

shoulder - hiŋyéte
upper arm - aňčó
forearm - istó
hand - napé
thumb - napšáhunka
fingernail - šaké
chest - makhú
lungs - čhaŋú
back - čhuwí
waist - pšaŋé
liver - phí
lap - šiyúte
leg - hú
knee - čhanjké
foot - sí
toe - sipšhá / siókaza
little toe - sí šášte
left side - čhatkáyatahan

red - šá / lúta
yellow - zí
blue - tšhó
brown - ŋí
white - ská
silver - mázaska / mázaskaska
pink - šamná / šásan / šástan

Facial Parts

face - ité
forehead - pšahťé / ithúhu
mouth - í
tongue - čeží
nose - pšasú
ear - núŋŋe
neck - tšahú
eyebrow - išťáňehiŋ
cross-eyed - išťá ŋmiňmí
beard - phuthíŋhiŋ
throat - loté

Body Parts

shoulder blade - abló
elbow - išpá
wrist - napókaške
fingers - napsú / napsú okázunŋe
little finger - šašté
armpit - á
heart - čhanťé
ribs - thučhúhu
stomach - thezí
hip - niséhu
kidneys - ažunŋtka
lower back - nité
thigh - čečá
ankle - iškáhu
heels - siyéte
toenail - sí šáke
body - tšančhánŋ
right side - išláyatahan

Colors - Oówa

orange - zíšá
green - tšhózi
purple - tšhóša
black - sápa
gray - hótA
gold - mázazi / mázaska zí

School Terms

school – owáyawa
chair – oákaŋke
clock – mázaškaŋškaŋ
desk – akáŋ wówapi
scissors – iyúšla / wíyukse
flag – wápaha
whiteboard – čhaŋbláska ská
dictionary – wičhóiyē wówapi
envelope – wówapi ožúha
map – makhóče owápi
keyboard – wanáhtagyapi oágle
computer – wóŋspe omnáye
teacher's aide – waŋspewičhákiya ókiya

book – wówapi
teacher – waŋspewičhákiya
pencil – wíčazo
student – wayáwa
table – wáglutapi / akáŋ wówapi
bells – hlahla
bus – wayáwa ithókšu
diploma – wóŋspe wówapi sutá
glue – wíyaskabye
pen – mnisápa wíčazo
calculator – wíslolye
gym – oškáte thípi
stapler – wínaskilye